

לשטוח את מועקות ליבו, את אותו כאוס הממלא את נשמתו, את תיאורי אותם ניגודים שהולוכו לקראת קיצו. אותה תשוקה לאהבה לא מציאותית הנובעת מתוך בדידותו, למרות היותו אחד מתוך תמונה קבוצתית של דור ראשון. דור שהוא מנוכר ממנו.

קדרתו, בדידותו, מכאובי נפשו, עולמו הרוחני הנתון במאבק עם עולמו הגופני, מוליכים את יצחק יפה אל הפיתרון ש בלחיצה על ההדק, תוך שהוא מותיר בעקבותיו יומן מרתק, המתאר עולם רותני, אשר לעיתים לא ייאמן שהוא אכן נכתב, יומן הכתוב בעט רהטה, עם יכולת תיאור מעולה. מה הם החיים? הוא ספר רגיש, המבטא את יגון הבדידות באותה תקופה „הירואית“. והו יומן שהוא בבחינת יצירה ספרותית לכל דבר, יצירה המומלצת לקורא בן-זמננו, שניקט עצמו מהשורשים של הווייתנו פה בארץ. גם הנספח של התיכ- תובת בין עדה שרתוק (גולומב) ו יונה גרינשפון (בן-יעקוב) בדבר התאבדותו של יצחק יפה, משלים את הדמות והאבידה שהיתה בהתאבדותו. יעקב שרת צירף לספר הערות קפדניות, המפר- טות לקורא בן-זמננו, אשר אינו אמון על בני אותו דור, את שמות האנשים ומקומם בחברה הארצישראלית מאוחר יותר. מה הם החיים? הוא ספר מומלץ ביותר ל- קריאה.

מחקר

זרם העובדים

אחד מפניני מחרות העשיה החלוצית בארץ-ישראל היה זרם העובדים בחינוך. אותה מערכת של בתי-ספר מיוחדים, חד- שניים, המחנכים לערכים, שכוננו בתי- חינוך, באחד משינוינותיו החליט ראש- הממשלה הראשון של ישראל, דויד בן- גוריון, לבטל את זרם העובדים, למחוק את ערכיו ולהסמיע אותם במערכת הלימודים הממלכתיים — כאשר המבצע היה שר החינוך-התרבות דאז זלמן (זיאמנה) ארן, שהמציא לצורך זה גם את מילת הקסם החלולה „תודעה יהודית“ כתהליך. השנה ראה-אור סיפורו של „שימועון רשף“ זרם העובדים בחינוך — מסורתית ותולדותיה של תנועה חינוכית בשנים תרפ"א-תרצ"ט. זהו מחקר מעמיק, הבו- חן את ערש מערכת החינוך ההסתדרותי, במהפכה היהודית שעברה על יהודי הגולה והביאה קומץ מהם לארץ-ישראל, במטרה לייסד חברה חדשנית, בעלת ערכים שוויו- ניים, חינוך להגשמה עצמית ולגיבוע כפיים — כל אותם ערכים שהחברה הישראלית, נכון לעכשיו, מחקה מהלכסיקון. זרם ה- עובדים נועד להיות חינוך לערכים במי- גרת לא דתית, תוך שמירה על אוטונומיה אידיאלוגית מהרוחות האחרות שגשבו כבר באותה עת בחברה הארצישראלית. זרם העובדים נועד לספק לתנועת העבודה את עתודות כוח-האדם, עתודות של דור הבנים דור הנכדים.

בסיפור מביא שימעון רשף את תיאור חיפושי הדרך שהולוכו לקראת ייסודו של זרם העובדים, שהתחיל בייסוד בית-החינוך ע"ש א' ד' גורדון בלתי-אביב (הקיים עד עצם היום הזה, כשהוא מרוקן מהתוכן שמייסדו מילא אותו, וחלק ממוריו אף מטפחים לחזרה-בתשובה והלוחץ תודעה יהודית). בית-החינוך פתח את שעריו בדי- חשוון תרפ"ד, כבית-החינוך וחברת ילדים, המופעל בסולם ערכים שונה מזה של בתי- הספר האחרים שפעלו עד אז בארץ. מבין תלמידיו הראשונים של בית-החינוך לילדי עובדים כיה מאוחר יותר צמחה הפלמ"ח, דמויות כיצחק רבין, חיים גורי ועוד רבים אחרים.

במקביל מביא רשף את תיאור התפת- חותו של בית-הספר הקיבוצי כחברת ילדים, שונה מזו העירונית, אם כי מתחנת פחות או יותר לאותם הערכים. הספר מביא את מיכלול הוויכוחים האידיאלוגיים שהנחו את מתוו דרך החינוך הפועלי בארץ במשך אותן שנים, בחינת הפדגוגיה

* שמעון רשף — זרם העובדים בחינוך — מקורותיה ותולדותיה של תנועה חינוכית בשנים תרפ"א-תרצ"ט; הוצאת אונבר- סיטה תל-אביב והוצאת הקיבוץ המאוחד; 496 עמודים (כריכה קשה).

מנהיג בן-גוריון*
ההיסטוריה ציוותה לחיות עם הערבים

של מוסדות אלה, תוך ניסיון לפענח את הכוונות הפוליטיות של הנהגת ארץ-ישראל העובדת באותן שנים בעיצוב דרכו של דור הבנים, דור ההמשך. רשף גם בוחן את העמדות השונות של המפלגות הפוע- ליות בדבר אופני הגשמת אותו חינוך אידיאלוגי-פועלי. לקראת בן-זמננו יש בורם העובדים בחינוך משום תיזכורת מדימה מן העבר, בדבר התפקיד החשוב שהיה לחינוך בעיני הפוליטיקאים של ארץ-ישראל-העובדת. הוויכוחים למיניהם, הבחינה של נושאי חינוך ולימוד ובעיקר — מקום החינוך, שנחשב באותה עת חשוב לא פחות מאשר עליה, ביטחון והתיישבות, מעידים על הדור ההולך ומתמעט, וכמו מאשימים באצבע זהה אל עבר הרדידות הטכנולוגית של מישרד-החינוך בימים אלה, מישרד, של- ראשונה ניצב בראשו שר דתי, המעקף על כל שאריות הערכים, שזרם העובדים הטביע במערכת החינוך הארצישראלית. ספר זה הוא הספד נוסף לתל-אביב שהיתה ואינה עוד, ארץ שהשחיתתה.

עיון

מאבק

בימים אלה, כאשר טנקי מרכבה של צה"ל ניצבים במילכוד לבנון וקניהן כמו מתעקלים בסימן-שאלה ומקשים בעזרת פגזיהם את השאלה: עד לאן תרחיק ישראל כדי לפתור את מעגל הקסם הציוני פלסטיני, המקיז את דמם של בני שני העמים, בא סיפורו של **שמואל דותן**, המאבק על ארץ ישראל, ומתמודד עם

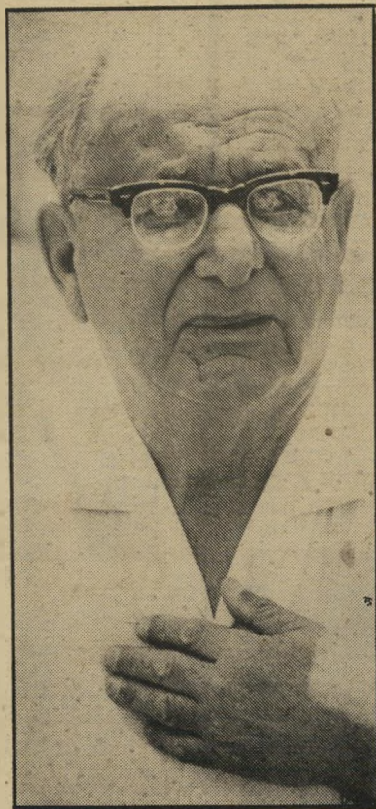
* בן-גוריון עם כופייה לראשו בחוות סג'רה.
** שמואל דותן — המאבק על ארץ ישראל; הוצאת מישרד-תיבותון — מער- כות; 452 עמודים (כריכה קשה).

המאבק לעיצוב עתידה המדיני של ארץ- ישראל אחרי אישור המנדט הבריטי. סיפורו של דותן מתבסס בחלקו על מיסמכים מתוך ארכיונים בריטיים, שגם תחו לעיון רק בשנים האחרונות, כך שיש ידוש רב בעובדות כפי שמתארן המחבר. זהו ניסיון להביא כרונולוגיה של ההת- מודדות והמאבק על חלוקת הארץ בין שני העמים היושבים בה, כרונולוגיה העושה מאמצים להישאר קרובה לעובדות ולהת- רחק מסנטימנטים, כמקובל בספרים אחרים העוסקים בנושא זה.

שמואל דותן פותח את הכרונולוגיה שלו בסוף שנת 1927, תוך שהוא מוליך לתוכם של מארעות 1929 והניסיון הבריטי לעצב מדיניות לטווח ארוך. הוא מתמודד בנושא ארץ אחת — שני עמים, תוך הבאת פרק רחב להשקפותיה של ברית שלום ואמונתו של השמאל הסוציאליסטי היהודי באפשרות של הקמת חברה דו-לאומית בארץ. דותן פורש ביריעה רחבה את רעיון הקנטוניזציה של ז'קבוזר יעקובסון והפיכתה לנשק בידי הערבים.

בחלק השני של הספר, הדרך אל מדיניות הכוח (1935—1939), בוחן דותן את תהליך שינויה של הארץ מבחינה כלכלית, והת- רחוקותו המיספרית של הישוב היהודי — מצב המוליך את תושביה הערביים של הארץ להתקומם נגד תהליך שמיטת עמדר- תיהם. כאן בא המחבר ופורש את יריעת התפתחותו של רעיון חלוקתה של הארץ בין שני העמים היושבים בה, וחלקם הרב של האנגלים בהתססה הערבית, בכזב ובאי-ראיית המצב האמיתי.

החלק השלישי, המתחייח לתקופת מיל- חמת-העולם השניה, בוחן את תהליך של התקרבות יהודית-ערבית בימי המלחמה העולמית והמהלכים הממשיכים להוליך לקראת תוכנית פיתרון דו-לאומית. בחלק

מיישב גבתי
נשק חתת תפוזים

זה ישנה התייחסות (בפרק 11) לארץ העבריים, למשבר שפילג את התנועה ה- רויזניוויסטית, והביא לרעיון לחי וגורויה הכנעניים. הפרק האחרון, פלסטין או ארץ- ישראל — שלב ההכרעה מתאר את המהל- כים שהובילו לקראת מלחמת 1948.

גיבורו של המאבק על ארץ-ישראל הוא דויד בן-גוריון. התקופה המתוארת ב- ספר היא תקופת עלייתו והתתבססותו בראש הישוב היהודי בארץ. עוד קודם לפרק הראשון, מביא דותן ציטוט מבו- גוריון, האומר: „ההיסטוריה ציוותה לנו להיות יחד עם הערבים, וכיחסים היסטו- ריים אף הונאה.“ מהלכו של בן-גוריון, תוך הקפדה על ריאל-פוליטיק לאורך כל שנות המנדט הבריטי, ומאמציו הבלתי נלאים להקמת מדינה בכל מחיר.

סיפורו של שמואל דותן, הוא ספר רחב- יריעה המספל ביחסים בין יהודים, ערבים ובריטים, תוך שהוא מבהיר את התוכניות השונות שתוכננו לפיתרון הבעייה של ארץ-ישראל במהלך התקופה האמורה — פיתרונות של פדרציות, קונפדרציות, קאנ- טונים ועוד נושאים מרתקים, שהמחבר משבצם בעובדות לא ידועות בחלקן ומרתקות.

יחד עם זאת, סובל הספר מראייה חד- מימדית של בעיית העם השני בארץ, הפלסטינים, לעומת הראייה התלת-מימדית של הצגת בעיותיו של הישוב היהודי בארץ. למרות זאת, מומלץ הספר לקריאה.

תולדות

חלק ב'

חיים גבתי, מי ששימש במשך שנים רבות שרה-החקלאות בממשלות מפא"י הר- מערך, פירסם באחרונה, בשני חלקים, את סיפורו מאה שנות התיישבות * ובו ניסיון לתאר את יישובה של הארץ. בחלק הראי- שון של סיפורו אין גבתי מחדש דבר, אלא מביא סקירה מקיפה של סיפור ההתיישבות עד קום המדינה.

סיפורו נפתח בחיבת ציון, דרך ייסוד המושבות, העליה השניה, ייסוד השומר, יחסה של ההסתדרות הציונית להתיישבות בארץ, ימי מלחמת העולם הראשונה, העליה השלישית, פרשת תל-חי, ייסוד גדוד העבודה, הפילוג בגדוד העבודה, העליה הרביעית, כניסת ההון הפרטי להתי- יישבות, שיקלול הטכנולוגיה החקלאית, הקמת מערכת המוסדות העצמאיים של ההתיישבות העובדת (תנובה, המשביר ובנק הפועלים), העליה החמישית, התיישבות האלף, חומה ומינדל, פיתוח המשק המעור- רב, ימי מלחמת-העולם השניה והמאבק על העליה וההתיישבות בימי המאבק והמרי.

חלק ב' (כרך שני) של מאת שנות הת- יישבות, מתייחס לתקופה של עשייה, שבה היה גבתי עצמו בין מגוועיה של התקופה, כאיש יישוב (כמנכ"ל מישרד-החקלאות ואחר-כך שרה-החקלאות) לצידם של לוי אשכול ופנחס ספיר. בחלק ב' מובא סיפורו של תהליך הפיכתה של ישראל למעצמה חקלאית, סיפורי ימי העליה הגדו- לה שאחרי מלחמת-השיחרור, הקמת מושי- בי העולים, ייסוד הנח"ל, התיכונן האיווררי, תיכונן המים, מיפעלות שימור הקרקע, הכשרת קרקע וייעור, מימון החקלאות, פיתוח הכפר הערבי והתעצמות המוסדות הכלכליים של ההתיישבות והחקלאות.

בהמשך מביא גבתי את חקיקת חוקי המים וחוק מקרקעי-ישראל, פיתוח הייצוא החקלאי, הקמת מערכת המיפעלים האיוור- ריים של היישובים, סיפור ההתיישבות מעבר לקו הירוק, התייעוש בתנועה ההתי- יישבותית והסיוע למדינות מתפתחות. ב- חלק ב' של מאה שנות התיישבות מובא תמצית ביססה הכלכלי החקלאי של המדינה עד לתום שילטון המערך.

בפרק המסכם, אחרית דבר, מתעלם גבתי מתהליך שקיעתה של ההתיישבות מאו- עלית הליכוד לשילטון, תוך מאמץ בלתי נלאה לפירורה של תשתית תנועת המושי- ביים, וניסיונות (שטרם הצליחו) לפגוע בתנועה הקיבוצית. גבתי מתעלם מארבע שנות שילטונו של אריאל שרון כשר- חקלאות הנוקם שתקופה זו הביאה על החקלאות כולה, שתוצאותיהם מביאים סיי- מנים המעדיים על האפשרות שהחקלאות תמשיך להידרדר ותיעלם בהדרגה מהנוף הכלכלי של מדינה, שגילחה כי יותר כדאי לייצר ולייצא נשק מאשר תפוזים, עגבניות ופרחי-נוי.

יש במאה שנות התיישבות סיפור של הפלא, העומד להסתיים עם הסתם. פלא של יהודים שהאמינו במלאכת-כפיים, ועלו ארצה במטרה לחיות מיגיע כפיהם.

* חיים גבתי — מאה שנות התיישבות; שני חלקים; הוצאת הקיבוץ המאוחד; 368 + 368 עמודים (כריכה רכה).